

Mirnski grad okrog leta 1930

Speča lepotica

Grad Mirna na Dolenjskem je bil nekoč veličasten grad tako po svoji podobi kot s svojo 900-letno bogato zgodovino. Vse to so leta 1942 končali partizani, ki so grad požgali. Zdaj sta izšli kar dve knjigi o mirnskem gradu, napisal pa ju je Igor Sapač. Prva, Grad Mirna, je obsežnejši vodnik po grajski stavbi in njenem razvoju skozi čas.

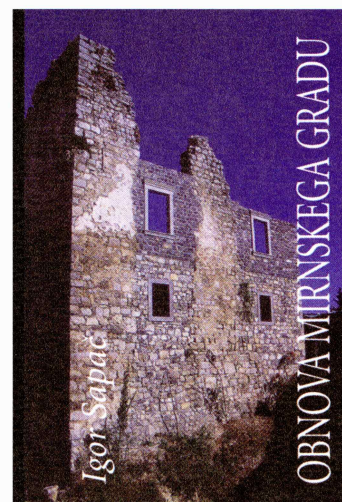
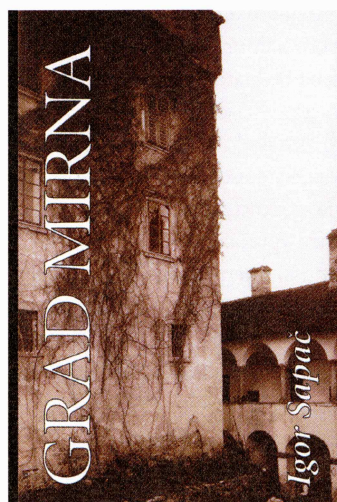
V drugi knjigi Obnova mirnskega gradu so podrobneje predstavljena dolgoletna sistematična obnovitvena dela in njihov pomen.

Težko je napisati, ali grad Mirna leži ali je ležal severno nad trgov Mirna na Dolenjskem, kajti nekoč mogočen grad so partizani konec le-

ta 1942 požgali in razrušili, tako da so po njihovem pustošenju od nekdanjega gradu ostale le razvaline. Te profesor Marko Marin že več desetletij obnavlja, še posebej v zadnjih petnajstih letih, tako da se grad spet približuje nekdanji podobi. Grad Mirna je bil pomemben in lep grad. Tudi zaradi svojevrstne obnove je postal pojem "speče lepotice", ki vstaja iz pepela pogorišča. Poleg tega je simbol vseh sedemdesetih gradov, ki so jih med drugo svetovno vojno oziroma komunistično revolucijo požgali in uničili partizani, zato je bilo samo še vprašanje časa, kdaj bo grad prikazan v primerni knjigi. Če je imel grad po silni nesreči zaradi partizanskega uničenja po vojni srečo s svojim novim lastnikom, ki ga obnavlja, je imel srečo tudi z avtorjem knjige o njem. Igor Sapač je mlad, prodoren arhitekt, umetnostni zgodovinar in kastelolog, nasled-

nik Ivana Stoparja, ki je v Sloveniji največ napisal o gradovih. Knjigo o mirnskem gradu je pripravljalo več ljudi, zato je namesto za eno nastal načrt kar za tri knjige. Prvi dve sta izšli hkrati. Grad Mirna je obsežnejši vodnik po grajski stavbi in njenem

razvoju skozi čas. V Obnovi mirnskega gradu so podrobneje predstavljena dolgoletna sistematična obnovitvena dela in njihov pomen. Vsebuje temeljne povzetke tekočih letnih poročil, dopolnjene z obsežno fotografsko dokumentacijo. Množica fotogra-

fij in skic nam dokaj plastično prikazuje, kako nemogočega podjetja se je z obnovo lotil prof. Marko Marin. Objavljene so številne dokumentarne fotografije, pogosto tudi primerjava med "starim" (pred uničenjem ali po njem) in novim. Knjiga je dvodelna. V prvem delu je predstavljena kronika od medvojne požiga in povojnih rušenj prek prvih neboljenih začetkov obnove v šestdesetih letih do njenega polnega razmaha v devetdesetih letih. Drugi del skuša pojasniti obnovo iz širšega zornega kota, išče primerjave, razčlenjuje zglede in vzgibe zanjo ter jo skuša predstaviti javnosti.

Tretja knjiga bo posvečena zgodovini gradu in njegovim lastnikom skozi ohranjene arhivske listine.

900-letna zgodovina

Mirnski grad sodi med najstarejše gradove na Slovenskem. Že sama lega, ki ima izrazito strateški značaj, izpričuje staro naseljitveno kontinuiteto. V okolici so odkrili več prazgodovinskih najdb. Domnevajo, da je srednjeveški grad najbrž stal že proti koncu 11. stoletja. Prva listinska omemba gradu naj bi bila iz leta 1165, vendar doslej še niso odkrili vira, po katerem jo je zgodovinar Josip Gruden povzel. Okoli leta 1180 se prvič pojavi ime Nideke, leta 1250 pa neposredno omemba gradu – castrum Nidech. V svoji zgodovini je grad menjal številne lastnike, med njimi tudi najbolj znane, od grofov Andeških, Ulrika Spanheima, češkega kralja Otokarja, oglejskih patriarhov, grofa Majnharda Tirolskega, Friderika Žovneškega, celjskih grofov, Habsburzanov, ki so ga podelili v fevd baronom Auerspergom – Turjaškim. Leta 1515 so ga oplenili in razdejali kmečki uporniki (medvojni revolucionarji so peli "grad gori, grof beži, vino teče, naj še teče kri", in so goreli mnogi gradovi in je tekla kri; vendar tokrat ne za "staro pravdo", ampak za oblast).

Menjavanje lastnikov

Leta 1601 je gosposčino z gradom od Auerspergov odkupil Tomaž Erdödi, nato pa je bil od leta 1612 v lasti družine Wazen pl. Wazenberg, ki je gospostvo razdelila in del priključila tedaj povečanemu bližnjemu gospostvu Dob. Tudi poslej so se lastniki mirnskega gradu naglo menja-

Razrušeni palacij mirnskega gradu leta 1947

Vzhodna stran razrušenega palacija leta 1993

Marko Marin se je v zadnjih letih lotil tudi obnove palacija.

vali: od leta 1650 so tu gospodarili Paradeiserji, nato baron Rafael Coraduzzi in od leta 1673 grofje Lambergi. Leta 1730 je prišel v posest rodovine Gall, po letu 1755 se kot lastniki omenjajo Jenkensäldi in Kalchbergi. Leta 1852 je grad kupil Karel Fontanella, leto zatem pa generalmajor baron Leopold Haan. Nato se je na hitro zvrstilo še nekaj lastnikov. Leta 1910 ga je pridobil Karl Mulley, veleposestnik in sodni svetnik z Vrhnikke, vendar v njem ni več stalno prebival. Leta 1928 je prišel v last njegovih dedinj Zofije Eisenberg in Eme Riha z Vrhnikke, od leta 1933 se kot lastniki omenjajo dr. Albert Riha, Friderik Riha in Alfonz Böhm z Vrhnikke. Za posest so v tem obdobju skrbeli oskrbniki. Ker je grad tako kot vsi drugi po letu 1848 izgubil pomen središča fevdalne gosposčine, ni bil več stalno naseljen in je precej zanemarjen že začetkom prapadati. Kljub temu je drugo svetovno vojno dočakal še v celoti opremljen. Obiskovalci so poročali o imenitni grajski kapeli, baročnih pečeh, zloščenenem pohištvo, starinskih umivalnikih z vrči, velikih oljnih slikah, preprogah, tapiserijah in gobelinah.

Marinova obnova

Druga svetovna vojna je grobo posegla v ustaljeni tok življenja Mirnske doline in pretrgala skoraj 900-letni obstoj gradu. Avtor knjige piše, da so partizani grad deloma minirali in požgali v noči na 26. december 1942. Pred tem naj bi okoliškim prebivalcem ukazali odnesti iz gradu vso premično opremo – z izjemo dragocenih velikih oljnih slik. Na podstrešje in v vrh-

nje prostore so morali znostiti stavbno pohištvo in slamo, da bi ogenj boljše zagorel. Grad naj bi počasi gorel teden dni. Po končani vojni so začeli okoliški prebivalci razvaline nasilno rušiti. Že leta 1945 so pobrali strešno opeko s štirioglatega stolpa, porušili so arkadne hodnike in grajsko kapelo ter ostanke velikega hleva ob grajski pristavi. Okoli leta 1950 so razkrili še kaščo in podrli zadnje ostanke arkadnih hodnikov in zunanje obodno zidovje, razen kašče in ogletega stolpa, vnovič pa so minirali tudi grajsko jedro. Miniranje in rušenje ter odnašanje gradbenega materiala se je nadaljevalo še vse do leta 1961, tako da je od celote ostalo le še nekaj škrbin, ki so mogle iznad velike, zaraščajoče se groblje. Leta 1962 je razvalino za daljši čas najel Marko Marin in jo začel postopno obnavljati. Do leta 1991 je pozidal in zastrešil oglati stolp in kaščo, potlej pa je obnova stekla hitreje in se približuje visoko postavljenemu cilju: rekonstrukciji gradu v nekdanjem obsegu.

Ideološki izpad

Kot "uradni razlog" za požig avtor omenja, da so navajali nevarnost, da bi se v praznem gradu lahko naselili okupatorji. To je bil seveda le izgovor, ki so ga imeli za vsa podobna partizanska dejanja, v resnici pa je šlo za ideloški izpad in za zastraševanje prebivalstva z grožnjami, umori in uni-

čevanjem. Zoran Hudales je v obsežni knjigi Občina Trebnje v NOB (Ljubljana, 1975, str. 397–398) takole opisal požig mirnskega gradu; bilo naj bi 28. decembra 1942: "Medtem ko je bila Pelazzijeva skupina na pohodu, so partizani v naglici požgali grad Mirno. Škode ni mogel ugotoviti niti oskrbnik. Betka Ajdišek z Mirne je požig gradu opisala takole:

"Upravnik gradu je bil Andrej Celar. V dvonadstropnem stolpu, ki je bil zaprt in opremljen za družino Mulej z Vrhnikke (družina Mulej je prihajala vsako leto na Mirno na počitnice), je bila izredno bogata knjižnica. Te knjižnice ni nihče rešil. V obzidju je stanovala Olga Belentin z otroki. Njen mož je bil v internaciji. Zjutraj ob 8. uri sta prišla dva partizana in povedala, da bosta zažgala grad, zato naj Belentinovi odnesejo, kar morejo. Ljudje so to storili in marsikaj odnesli na svoje domove. Ker so bili tudi ti domovi požgani, se ni ohranilo nikjer nič več. Grad je gorel ves dan in vso noč in še naslednji dan." Grad so požgali partizani Tomsičeve brigade, ko so takrat nekaj dni gospodovali na Mirni. Takrat so ugrabili in v dolini blizu gradu umorili tudi Lojzeta Grozdeta, ki je danes razglašen kot mučenec za vero.

Obe Sapačevi knjigi o gradu Mirna je izdala založba Studio 5 Mirna, ki jo vodi Marko Kapus. **V. M.**

Radio Krka
106.6 MHz